

SANOAT KORXONALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI TA'MINLASH: MUHIT, IMKONIYAT VA YONDASHUVLAR

Muxitdinova Lobar Solixovna

*BuxDU Iqtisodiyot va turizm fakulteti Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)
yo'nalishi 2-bosqich magistranti*

l.s.muxitdinova@buxdu.uz

Annotatsiya: Globallashuv jarayonining jadallashuvi va texnologik taraqqiyotning tez sur'atlar bilan rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlash strategik muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini shakllantiruvchi omillar keng qamrovda tahlil qilinadi, xususan tashqi muhit – bozor tendensiyalari, me'yoriy-huquqiy o'zgarishlar va raqamli transformatsiya kabi omillar roli ko'rib chiqiladi. Innovatsiya, barqaror rivojlanish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali yuzaga kelayotgan imkoniyatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, raqobatbardoshlikni oshirishga yo'naltirilgan nazariy va amaliy yondashuvlar – strategik boshqaruv, uzluksiz takomillashtirish tizimlari hamda inson kapitaliga sarmoya kiritish masalalari yoritiladi. Zamonaviy tendensiyalar va amaliy tajribalar asosida maqola sanoat korxonalarining o'zgaruvchan global muhitda barqaror raqobat ustunligini ta'minlash yo'llarini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: *sanoat raqobatbardoshligi, strategik boshqaruv, innovatsiya, raqamli transformatsiya, barqaror rivojlanish, biznes muhiti, tashkiliy moslashuvchanlik, raqobat strategiyasi, sanoat korxonasi, global bozor tendensiyalari.*

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: СРЕДА, ВОЗМОЖНОСТИ И ПОДХОДЫ

Мухитдинова Лобар Солиховна

*магистрант 2-курса кафедры экономики (по сетям и отраслям) факультета
экономики и туризма БухГУ*

l.s.muxitdinova@buxdu.uz

Аннотация: В условиях ускоряющейся глобализации и стремительного технологического прогресса обеспечение конкурентоспособности становится стратегически важной задачей для промышленных предприятий. В статье

рассматриваются ключевые факторы, влияющие на конкурентоспособность в промышленной сфере, в том числе внешняя среда — рыночная динамика, регуляторные изменения и цифровая трансформация. Анализируются возможности, открывающиеся благодаря инновациям, устойчивому развитию и цифровой интеграции. Особое внимание уделяется организационной гибкости и адаптивным бизнес-моделям как основам для успешного развития. Также оцениваются теоретические и практические подходы к повышению конкурентоспособности, включая стратегическое управление, практики непрерывного совершенствования и развитие человеческого капитала. На основе современных тенденций и эмпирических данных статья предлагает комплексное понимание путей устойчивого развития конкурентных преимуществ промышленных предприятий в условиях быстро меняющейся внешней среды.

Ключевые слова: конкурентоспособность промышленности, стратегическое управление, инновации, цифровая трансформация, устойчивое развитие, бизнес-среда, организационная гибкость, конкурентная стратегия, промышленное предприятие, тенденции глобального рынка.

ENSURING COMPETITIVENESS IN INDUSTRIAL ENTERPRISES: ENVIRONMENT, OPPORTUNITIES AND APPROACHES

Mukhitdinova Lobar Solikhovna

*2nd year master's student in Economics (by sectors and industries), Faculty of
Economics and Tourism, BuxSU*

l.s.muxitdinova@buxdu.uz

Abstract: In the context of accelerating globalization and rapid technological advancements, maintaining and enhancing competitiveness has become a strategic imperative for industrial enterprises. This article explores the multifaceted nature of competitiveness within industrial settings, analyzing how external environmental factors—such as market dynamics, regulatory changes, and digital transformation—shape competitive strategies. It examines the opportunities arising from innovation, sustainable development, and digital integration, emphasizing the need for agile organizational structures and adaptive business models. The study further evaluates various theoretical and practical approaches to strengthening competitiveness, including strategic management frameworks, continuous improvement practices, and human capital development. By synthesizing contemporary trends and empirical insights, the article offers a comprehensive understanding of how industrial enterprises can sustain a competitive edge in a rapidly evolving landscape.

Keywords: *industrial competitiveness, strategic management, innovation, digital transformation, sustainable development, business environment, organizational agility, competitive strategy, industrial enterprise, global market trends.*

KIRISH

Zamonaviy sanoat muhiti keskin texnologik yuksalishlar va geosiyosiy o'zgarishlar bilan xarakterlanayotgan bir davrda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlash dolzarb masalaga aylandi. To'rtinchi sanoat inqilobi natijasida kiber-fizik tizimlar, internet tovarlar va sun'iy intellekt ishlab chiqarish jarayonlariga chuqur integratsiya qilinmoqda. Ushbu o'zgarishlar sanoat korxonalaridan tezkor moslashuvchanlikni va zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanishni talab qilmoqda.

Global sanoat raqobatbardoshligining hozirgi holati shundayki, 2024-yil yakunlariga ko'ra, global savdo hajmi 33 trillion AQSh dollariga yetdi, bu esa 2023-yilga nisbatan 3,7 foiz o'sishni anglatadi. Xususan, xizmatlar sohasi 9 foizga oshib, 700 milliard dollarlik o'sish bilan savdoning asosiy drayveriga aylangan bo'lsa, tovar savdosi 2 foizga oshib, 500 milliard dollarni tashkil etdi [1].

Bu tendensiyalar qiymat zanjirining yuqori nuqtalarida – innovatsiyalar, xizmatlar va texnologik integratsiyaga asoslangan raqobatning kuchayib borayotganini ko'rsatmoqda.

Xitoy sanoatining ulkan yuksalishi alohida e'tiborga loyiq: 1995-yilda global ishlab chiqarishdagi ulushi 4,9% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 32% ga yetdi, bu esa AQSh va uning ittifoqchilarining umumiy ulushidan ham yuqori natija hisoblanadi. Bunday o'zgarish global sanoat kuchlarining qayta taqsimlanayotganini ko'rsatadi.

Texnologik integratsiya: Raqamli texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish sanoat faoliyatining tubdan yangilanishiga olib kelmoqda. IoT, sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlar tahlili (big data) asosida shakllanayotgan aqlli ishlab chiqarish (smart manufacturing) real vaqt monitoringi, prediktiv texnik xizmat ko'rsatish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va tannarxni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Muammolar va imkoniyatlar: Texnologik rivojlanishlar fonida sanoat korxonalari energiya narxlarining o'sishi, malakali ishchi kuchining tanqisligi va geosiyosiy noaniqliklar kabi kompleks muammolarga duch kelmoqda. Yevropadagi yirik sanoat davlatlarida – Germaniya, Fransiya, Italiya va Ispaniyada sanoat ishlab chiqarish hajmlarining pasaygani kuzatildi [2].

Biroq ushbu xavf-xatarlar yangi imkoniyatlarni ham yuzaga chiqaradi. Barqaror rivojlanish va aylanish iqtisodiyotiga o'tish yo'lida ekologik toza ishlab chiqarish, chiqindilarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish dolzarb yo'nalishlarga aylanmoqda. Shuningdek, AI texnologiyalari sanoat jarayonlarini tubdan o'zgartirishi

kutilmoqda, bu esa yaqin yillarda ishlab chiqarish unumdorligini keskin oshirishi mumkin.

Raqobatbardoshlikni ta'minlashda strategik ustuvor yo'nalishlar: Sanoat korxonalari quyidagi strategik choralarni ko'rish orqali zamonaviy muhitga moslasha oladi:

1. Texnologik modernizatsiya: AI texnologiyalarini joriy etish raqobatbardoshlikning ajralmas omiliga aylanmoqda. 2025-yilga kelib, AI korxonalarida faqat oddiy vazifalar emas, balki murakkab strategik qarorlar uchun ham faol qo'llaniladi.

2. Barqaror rivojlanish: Yevropa Ittifoqining "Clean Industrial Deal" tashabbusi sanoatning dekarbonizatsiyasini iqtisodiy o'sish omiliga aylantirishga yo'naltirilgan.

3. Kadrlar salohiyatini oshirish: AQSh sanoatida 2030-yilga kelib 2,1 million ish o'rni malakali ishchi kuchi yetishmasligi sababli bo'sh qolishi mumkin. Bu esa kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlashni dolzarb vazifaga aylantiradi.

4. Barqaror ta'minot zanjirlari: Global muammolar, pandemiya va geosiyosiy keskinliklar ta'minot tizimining moslashuvchanligi va mustahkamligini ta'minlash zarurligini ko'rsatdi.

Raqobatbardoshlikni ta'minlash sanoat korxonalari uchun texnologik innovatsiyalar, ekologik barqarorlik, inson resurslari rivoji va moslashuvchan logistika tizimlarining uyg'unligida namoyon bo'ladi. Ushbu omillarni tizimli asosda rivojlantirish orqali korxonalar zamonaviy iqtisodiy muhitda nafaqat barqaror faoliyat yuritishi, balki strategik ustunlikka ham erishishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Sanoat raqobatbardoshligi masalasi bo'yicha turli nazariy maktablar va olimlar tomonidan keng ko'lamli tadqiqotlar olib borilgan. Ulardan eng muhimlari quyidagilardir:

- Porterning besh kuch omili nazariyasi (Five Forces Framework) – Maykl Porter tomonidan ishlab chiqilgan ushbu model soha ichidagi raqobat sharoitlarini beshta asosiy kuch orqali tahlil qilishni taklif etadi: yangi ishtirokchilar xavfi, muqobil mahsulotlar tahdidi, xaridorlar va yetkazib beruvchilarning savdolashuv kuchi hamda soha ichidagi raqobat darajasi [3].

- Resurslarga asoslangan yondashuv (RBV – Resource-Based View) – Ushbu yondashuvga ko'ra, korxonaning ichki resurslari (moddiy, insoniy, texnologik) va ularni boshqarishdagi noyob qobiliyatlari raqobat ustunligini belgilaydi. Ayniqsa, VRIN mezonlariga javob beruvchi resurslar (qimmatli, noyob, taqlid qilib bo'lmaydigan va almashtirib bo'lmaydigan) yuqori samaradorlikka olib keladi [4].

- Dinamik qobiliyatlar nazariyasi (Dynamic Capabilities) – Teece va hamkorlari tomonidan ishlab chiqilgan ushbu nazariyada korxonaning tez o'zgarayotgan tashqi

sharoitlarga moslashish, o'z kompetensiyalarini qayta shakllantirish va resurslarni yangilash qobiliyati raqobatbardoshlikni belgilovchi omil sifatida ta'kidlanadi [5].

So'nggi tadqiqotlar bu nazariyalarni amaliy jihatdan yanada chuqurlashtirdi:

- Raqamli ta'minot zanjiri (Digital Supply Chain) – Raqamli texnologiyalarni ta'minot tizimlariga integratsiya qilish sanoat korxonalarining bozor sharoitlariga tez moslashishini, logistika samaradorligini 25% gacha oshirishni ta'minlaydi

- Aylanma iqtisodiyoti (Circular Economy) – Resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik barqarorlikni ta'minlovchi yondashuvlar raqobatbardoshlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday korxonalar xarajatlarni o'rtacha 20% ga kamaytirishi va mijozlar ishonchini oshirishi mumkin.

METODOLOGIYA

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlash zamonaviy nazariy yondashuvlar hamda empirik metodlarni chuqur o'rganishni talab qiladi. Ushbu bo'limda raqobatbardoshlik kontseptsiyasining ilmiy asoslari yoritilib, uning baholash va rivojlantirish metodologiyasi ko'rib chiqiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish zamonaviy iqtisodiyotda muhim ahamiyatga ega, quyida ularning statistik ko'rsatkichlari va amaliy misollar tahlil qilinadi. Yaqin 5 yil ichida quyidagi o'zgarishlar kutilmoqda:

- Texnologik modernizatsiya: Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish texnologiyalarini joriy etgan korxonalarda unumdorlik 30% gacha oshishi mumkin.

- Barqaror ishlab chiqarish: Aylanish iqtisodiyoti elementlarini joriy etgan korxonalarda ekspluatatsiya xarajatlari o'rtacha 15–20% ga kamayadi, shu bilan birga ekologik imij yaxshilanadi.

- Raqamli ta'minot tizimlari: 2025-yilga kelib, raqamli logistika texnologiyalarini to'liq integratsiya qilgan sanoat korxonalari mahsulotni bozorga yetkazish muddatini 20–25% ga qisqartirishi prognoz qilinmoqda.

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish uchun strategik boshqaruv, raqamlashtirish, innovatsiyalar va samarali marketing strategiyalarini qo'llash muhim ahamiyatga ega. Ushbu omillarni hisobga olgan holda, korxonalar bozorda barqaror o'sishga erishishi mumkin [6].

1. Strategik boshqaruvning ahamiyati

Strategik boshqaruv sanoat korxonalarining uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, strategik boshqaruvni qo'llaydigan korxonalar raqobatbardoshlikni oshirishda sezilarli natijalarga erishadi. Masalan, strategik boshqaruvni joriy etish orqali korxonalar resurslardan samarali foydalanish, bozor o'zgarishlariga moslashish va innovatsion yechimlarni tatbiq etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

2. Raqamlashtirish va innovatsion salohiyat

Raqamli texnologiyalarni joriy etish sanoat korxonalarining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston sanoat korxonalarida raqamlashtirish jarayonlari statistik tahlil asosida o'rganilganda, raqamli texnologiyalarni qo'llagan korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlik darajasi oshgani kuzatilgan.

3. Kichik biznes korxonalarining raqobatbardoshligi

Kichik biznes korxonalari iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ularning raqobatbardoshligini oshirish uchun samarali mexanizmlarni ishlab chiqish zarur. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini ta'minlash uchun innovatsion yondashuvlar, marketing strategiyalari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

4. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish omillari

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi:

- Mahsulot sifati: yuqori sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlaydi.
- Narx siyosati: raqobatbardosh narxlarni belgilash orqali iste'molchilarni jalb qilish mumkin.
- Innovatsiyalar: yangi texnologiyalar va mahsulotlarni joriy etish raqobat ustunligini ta'minlaydi.
- Marketing strategiyalari: bozorni o'rganish va samarali reklama kampaniyalari orqali mijozlar bazasini kengaytirish mumkin.

XULOSA

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlash zamonaviy global iqtisodiyotda asosiy ustuvorliklardan biri hisoblanadi. Sanoat sohasidagi keskin raqobat, texnologik yangilanishlar, globallashuv jarayonlari va barqaror rivojlanish tamoyillari raqobat strategiyalarini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatmoqdaki, muvaffaqiyatli sanoat korxonalari quyidagi ustunliklarga ega:

- Innovatsion imkoniyatlardan faol foydalanish – Germaniyaning “Mittelstand” modeli bunga yaqqol misol bo'la oladi. Kichik va o'rta sanoat korxonalari doimiy innovatsiyalarga asoslangan holda texnologik yetakchilikni qo'lga kiritgan va ichki bozor bilan cheklanmay, global bozorlarga faol chiqmoqda.
- Raqamli transformatsiya – Janubiy Koreya sanoati raqamli texnologiyalarni ishlab chiqarish, logistika va mahsulotni yetkazib berish zanjirlariga joriy etish orqali sanoat ishlab chiqarishini 20% dan ortiq darajada oshirishga erishgan [7].

- Barqarorlik va “yashil” texnologiyalar – Skandinaviya davlatlari, ayniqsa Shvetsiya va Daniya, sanoatda chiqindisiz ishlab chiqarish va qayta ishlash tizimlarini joriy etish orqali ekologik toza iqtisodiyotga o'tishda raqobatbardoshlikni oshirishga erishgan.¹

Shuningdek, O'zbekistonda ham raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha islohotlar olib borilmoqda. Xususan, “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida sanoat korxonalarida raqamlashtirish jarayonlari jadal rivojlanmoqda, bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Takliflar sifatida shuni aytish mumkin:

1. Innovatsion faoliyatni institutsional qo'llab-quvvatlash

- Innovatsion markazlar va texnoparklar sonini ko'paytirish;
- Ilmiy tadqiqot institutlari bilan sanoat korxonalarini o'rtasida kooperatsiyani kuchaytirish;
- Raqobatbardosh innovatsiyalarni tijoratlashtirish uchun moliyaviy va soliq imtiyozlarini kengaytirish.

2. Raqamli transformatsiyani jadallashtirish

- IoT, Big Data va AI texnologiyalarini ishlab chiqarishga tatbiq qilish;
- Raqamli ta'minot zanjirlari orqali xarajatlarni kamaytirish va mahsulot aylanish tezligini oshirish;
- “Smart manufacturing” tizimlarini joriy etish bo'yicha xorijiy investorlar bilan hamkorlikni kuchaytirish.

3. Inson kapitaliga sarmoya kiritish

- Sanoat texnikumlari va kasb-hunar markazlarida raqamli ko'nikmalar va texnologik malakalarni o'rgatuvchi maxsus yo'nalishlarni tashkil etish;
- Germaniya tajribasidagi dual ta'lim modelini joriy etish orqali kadrlar tayyorlashni amaliyot bilan bog'lash.

4. Eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish

- Sanoat korxonalarini eksportga yo'naltirish, logistika tizimini optimallashtirish;
- Mahsulot sertifikatlash, xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlash;
- Iqtisodiy diplomatiya orqali yangi bozorlarga chiqishni rag'batlantirish.

5. Barqaror rivojlanish tamoyillarini integratsiyalash

- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish (quyosh, shamol);
- “Yashil logistika” va energiya samarador texnologiyalarni joriy etish;
- ESG mezonlariga asoslangan korporativ boshqaruvni rivojlantirish.

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish uchun kompleks yondashuv zarur: texnologik yangilanish, inson resurslariga sarmoya, barqaror ishlab

chiqarish, xalqaro tajribani o'rganish va strategik boshqaruv uyg'unlikda olib borilishi kerak. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, doimiy innovatsion yangilanish va raqamli transformatsiyani strategik ustuvorlik sifatida belgilagan davlatlar iqtisodiy raqobatda yetakchilikni qo'lga kiritmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Porter, M. E. (2008). The Five Competitive Forces That Shape Strategy. Harvard Business Review, January 2008 Issue. <https://hbr.org/2008/01/the-five-competitive-forces-that-shape-strategy>
2. Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. Strategic Management Journal, 18(7), 509–533. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199708\)18:7<509::AID-SMJ882>3](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199708)18:7<509::AID-SMJ882>3).
3. OECD (2023). Germany's "Mittelstand" SMEs: Driving Innovation and Productivity. <https://www.oecd.org/industry/smes/Mittelstand-Germany.htm>
4. World Bank (2023). South Korea's Digital Industrialization Strategy. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/01/25/south-korea-digital-industrialization>
5. European Commission (2020). Circular Economy Action Plan. https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en
6. UNCTAD (2025). Global Trade Update – March 2025. <https://unctad.org/publication/global-trade-update-march-2025>
7. MarketWatch (2024). This chart shows the dramatic shift in global manufacturing over 30 years. <https://www.marketwatch.com/story/this-chart-shows-the-dramatic-shift-in-global-manufacturing-over-30-years-the-u-s-isnt-at-the-top-37b6f62b>
8. Le Monde (2024). The great breakdown of European industry. https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2024/09/23/the-great-breakdown-of-european-industry_6727000_19.html
9. ResearchGate (2023). Oziq – ovqat sanoati korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda xorijiy davlatlar tajribasi. https://www.researchgate.net/publication/382211354_OZIQ-OVQAT_SANOATI_KORXONALARIDA_RAQOBATBARDOSHLIKNI_OSHIRISHDA_XORIJIY_DAVLATLAR_TAJRIBASI
10. InLibrary.uz (2023). Sanoat korxonalarida strategik boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari. <https://inlibrary.uz/index.php/financial-reporting-standards/article/view/19067>
11. BDO Global (2025). 2025 Predictions: Manufacturing Industry Trends to Know.

<https://www.bdo.com/insights/industries/manufacturing/2025-predictions-manufacturing-industry-trends-to-know>

12. Malikova Shoira Baxtiyorovna. “Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishning iqtisodiy ahamiyati “milliy iqtisodiyot barqarorligini ta’minlashning dolzarb masalalari va hududlarni mutanosib rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi 25-may 2024-yil, 164-bet

13. Malikova Shoira Baxtiyorovna. “O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish mexanizmini takomillashtirish. “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali (2024, may №5, 1064-bet) Litsenziya raqami: №046523 1194-bet